

חלק אנגלי

ספרות קאנונית במסופוטמיה: מחל אשורולוגי

אביגדור הורוויץ

או מציאות היסטורית? 1*

עלייתה וכוונתה של הביקורת הקאנונית 13*

רולף רנדטורף

ההיסטוריה הלשונית של העברית המקראית ותרומתה

אבי הורביץ

למחקר תולדות עם ישראל בתקופת המקרא 21*

האם נוצרה ההיסטוריה המקראית בתקופה הפרסית? 35*

שרה יפת

אלהי ישראל ואלהי כנען: מה ההבדל ביניהם? 47*

אד גרינשטיין

חזרתו של משה: ספר דברים ובניית הזהות של עם ישראל 59*

רוברט כהן

חשיבותם של המקורות הרבניים לחקר חוקי קומראן 73*

יוסף באומגרטן

מראות של נצח: חוקרי המקרא ומושג 'ארץ הקודש' 79*

בורק לונג

השוואה וניגוד בין שני חוקי המזבח:

פסח הגר

שמות כ, כב ודברים כז, ה לאור התפתחותם ההיסטורית 95*

יובל רום הכיפורים: מחקר בפולחן

ינתן ר' ספרן

הישראלי הקדום 107*

כתיבת חטאי הנשים: אמצעי ספרותי לשיפור

הת'ר מק'קיי

דמותם של הגברים 115*

בראה ואי-בראה: מוטיב חוזר

ה'א'צ' קרוגר

בבראשית ט, יח-כד (כה-כט) 129*

ירושלים בספר דברי הימים 141*

נורברט דנרליץ

העיצוב היהודי של נופי ירושלים, ההר

מנשה הראל

והמדבר בארץ ישראל 149*

שיר המעלות בתהלים: פסטיבל מכבי?

אלסטר הונטר

מקור מעמדה של רחל בספר היוכלים 173*

בטסי הלפך-אמרו

תהילים קכב בתנ"ך, במסורת היהודית ובעת

מתיאס אוגוסטיין

החדשה 189*

פרשנות מקרא והיסטוריוגרפיה בתקופת

ישעיהו טשימה

הבית השני 199*

נושאים היסטוריים וכתובות באפוקריפה

אנדרג' סטרוס

יהודית נוצרית גנוחה 209*

מתודה בחקר הנצרות הקדומה ככת יהודית

רוברט קרוטי

מפיסטופלס — שם עברי תנ"כי? 219*

יהודה רדאי

הגן המלכותי: להבנת ההיבט הדתי של המלכות

קסניה סטראודוב

בארץ ישראל ובטוריה בעת העתיקה 235*

'מזמרת הארץ': ביאור פסוק על פי הריאליה

זהר עמר

של ארץ ישראל בימי הביניים 243*

253*

269*

האסיפה בשכם (יהושע כד): הסיפור ומקורו*

מאת

יאן אלברטו סוג'ין

[א]

תפקידנו בהתוועדות זו איננו לברר את תולדות המחקר של יהושע כד וגם לא להציע ביבליוגרפיה מלאה של הספרות שנתחברה לפרק זה, שמאז סוף שנות השלושים תפס מקום נכבד בחקר המקרא. אני מרשה לעצמי להפנות למתוגרפיה של משה ענבר, שיצאה לאור זה מקרוב (1992); לפירוש של פולקמר פריץ (1994); ולחיבורו של ג'ן שמיט, שראה אור בתחילת שנות השישים (1964).

מקומו הנכבד של יהושע כד בחקר המקרא ניתן לו על-ידי גרהארד פון-ראד בעבודתו החלוצית משנת 1938. פירושים ומתוגרפיות שנתפרסמו קודם-כן לא ייחסו לפרק חשיבות כה רבה, כפי שעולה מסקירתו של שמיט בשנת 1964. פון-ראד זיהה בפרק סוג ספרותי חדש, 'אני-מאמין היסטורי', הסוקר את תולדותיהן של צדקות ה' לישראל. עם סוגה זו הוא מנה את יהושע כד, ב-ג. לדעת פון-ראד, על-פי 'אני-מאמין היסטורי' זה נתעצבה צורתו הבסיסית של החומש, שהורחב עד שהגיע לממדיו הנוכחיים. לדעתי, פון-ראד טעה. אנו יודעים שוידוי מאמינים, כגון יהושע כד, ב-ג אינם אלא סיכומם של יסודות שנתקיימו זה כבר ולפיכך הם מופיעים בשלבי עריכה סופיים, ואין לייחס אותם לשלבי יצירה עתיקים. על-כן אין להתפלא, שסקירות היסטוריות מסוג זה נמצאות בספר דברים ובספרות המשנה-תורתית: דברים כו, ה-ט; ו, כ-כד; ופרקנו; השו שמואל א יב, ה-יא ומזמורים מאוחרים אחרים, כגון תהלים קלו. לגבי פרשיות אחרות ורמזים נוספים אני מפנה את הקורא לפון-ראד.

על-פי פון-ראד, הפרשה שלפנינו נוצרה לפני תקופת המלוכה. אולם הצעה זו כבר הועלתה קודם-כן בידי מרטין נות (1930, עמ' 66 ואילך), השוו את פירושו משנת 1938 (1953), שחיווה את דעתו כי בשכם נוצרה ברית שנים-עשר השבטים, שגם כונתה, אמנם בטעות, בשם 'אמפיקטיוניה'. נושא זה ליווה את נות לאורך כל דרכו המדעית (כך גם

* דברים אלו נישאו במסגרת מושב שהוקדש לחקר סיפור האספה בשכם. דבריו של אלברטו סוג'ין נאמרו כדברי פתיחה למושב זה, ואשר נטלו בו חלק גם משה ענבר, דוד ספרלינג ואלכסנדר רופא שדבריהם מובאים ברצף מיד לאחר דברי הפתיחה.

הרצברג, 1957). השערת האמפיקטיוניה השפיעה רבות על חוקרי המקרא, משום שהיא נראתה כמיישבת את החקירה המדעית עם המסורת הדתית. לפיכך אין להתפלא, שבארצות-הברית יתנועת התיאולוגיה המקראית והאסכולה של ו.פ. אולברייט הרבו להסתמך על נות ועל פון-ראד (אמנם, האחרון הוכר שם רק אחרי מלחמת-העולם השנייה), אף-על-פי שלא נחשכה ביקורת משני מחברים אלה וממורם אלברכט אלט. אולם בינתיים, בימינו, השערת העבודה על ברית שנים-עשר השבטים נתיישנה לגמרי ונזנחה מסיבות שלא כאן המקום לפרטן.

[ב]

רצוני להטעים עתה, שזוהי מלאכה קלה-יחסית למיין טקסט כמאחר. אפשר למצוא מלים, צורות וביטויים שלכאורה הם מאוחרים. כך, למשל, השימוש של 'יש' תמורת 'הנה'; השימוש בבייין התפעל כאשר טקסטים מקבילים נוקטים נפעל, שורשים או הוראות שהם בבירור ארמיים; הזכרת מאורעות שאירעו בתאריך מאוחר יותר, כגון הרמזים לגלות ביהושע כג, יב-ג, טו-טז וכו'.

אולם קשה מאוד, אולי אפילו בלתי-אפשרי, לזהות פרשה כעתיקה. איך, למשל, מבחינים בין צורות ומלים ארכאיות (כגון שימוש שפ"ט בהוראה של 'לשלוט', 'למלוך') ובין ארכאיזמים (כגון השימוש של שופטים בהוראה של ה-suffetes הקרתגיים)? ההישענות על שימושי לשון כנעניים, שהיתה מקובלת באסכולה של אולברייט, הוכחה כבלתי-ישימה, משום שתכונות אלה מופיעות אפילו בספרות מאוחרת, כגון הקטעים העבריים של בן-סירא במאה השנייה לפנה"ס. ואפילו אפשר היה לכווץ אצו פרשה עתיקה ממש, הרי שבוודאי היא מצויה מתוך להקשר המקורי שלה ואפשר שעברה עיבודים מאוחרים של יתור וחיסור.

[ג]

מה ניתן אפוא לומר על פרשה כגון זו שלפנינו? בפירושי, שראה אור בשנת 1970 בצרפתית, ובשנת 1972 באנגלית, הצעתי שעבודת אלוהים אחרים במסופוטמיה אופיינית לתקופת הנרדים של האבות. בעיה כזאת לא נתעוררה לגבי מצרים. לפיכך הלכתי כאן בנאמנות בעקבותיו של אלברכט אלט במאמרו על האבות (1929), אבל היה עלי לדעת ש'עבר הנהור' (פס' 2ב) הוא המקביל העברי של הביטוי eber nari, המחנך בתעודות בביליות מאוחרות ומציין תמיד את סוריה וארץ-ישראל (פון-וודן, 1965-1981, כך א, עמ' 181). כאן משתמשים בו בכיוון הפוך כדי לציין את בבל. האם אין זה אחד מן הבחנים הלשוניים האובייקטיביים המצביעים על טקסט מאוחר, כפי שהזכרתי לעיל?

יהי כאשר יהי — זיקה לגלות בבל ולתקופה שאחריה מעניקה לפרק הזה רקע היסטורי אמין יותר, כפי שהעיר בצדק משה ענבר (1992, עמ' 121-122). הדעה כי פרשה זו אפשר שנתחברה בתחילת ימי בית שני או בהמשכם (שם, עמ' 140) ראויה אפוא לבחינה רצינית, ואילו תיארוכה לסוף האלף השני לפנה"ס נראה מפקפק מאוד. מבין המחברים בני-ימינו, רק פירושו של בוליינג (1982) נראה לי דר-משמעי, ואילו ש.ד. שפרלינג (1987) מציע תיארוך לימי המלוכה המאוחרים. אמנם, פולקמר פריץ (1994) מסכים שהפרק שייך לרובד

עתיק יותר מיהושע כג, אך מייחס את פרק כד לעטו של עורך משנה-תורתי מאוחר. כמוה גם אוטוסון (1991). במסגרת סברות אלה עלינו גם לשאול, אל מי הופנתה הזמנתו ש יהושע בפס' יד ואילך? על כך יש לי תשובה משלי, שגם מסבירה מדוע הכינוס היה בשכנ אך לא אומר אותה לפני שהמרצים של היום יאמרו את דברם.

על-כל-פנים, הסוגיה מורכבת ביותר, בוודאי יותר ממה שיכולתי להציגה בהערו צורות אלה. היא תיחקר מחדש בידי אדוארד נורט, מאתיברסיטת גרתינגן, בפרסום העתי להופיע בסתיו הבא. אסיים בכך את דברי המבוא ואתן את רשות הדיבור לעמיתים משו ענבר, דוד ספרלינג ואלכסנדר רופא.

ביבליוגרפיה

- אוסוסון, 1991 — M. Ottoson, *Josuboken*, Uppsala 1991
 אלט, 1929 — A. Alt, *Der Gott der Väter*, Stuttgart 1929 — *Kleine Schriften I*, München 1953, pp. 1-78; — 1929 Engl trans.: *Essays on Old Testament History and Religion*, Oxford 1966, pp. 1-77
 בוליינג, 1982 — R.G. Boling, *Joshua*, AB 6, Garden City, NY, 1982
 הרצברג, 1957 — H. W. Hertzberg, *Die Bücher Josua Richter Ruth*, ATD 9, Göttingen 1957
 נות, 1930 — M. Noth, *Das System der zwölf Stämme Israels*, Stuttgart 1930
 נות, 1938 — M. Noth, *Das Buch Josua*, HAT I, 7, 2nd ed. Tübingen 1953
 סוגין, 1970 — J.A. Soggin, *Le livre de Josue*, CAT V, a, Neuchatel 1970 (Engl. trans. London 1972)
 ספרלינג, 1987 — S.D. Sperling, 'Joshua 24 Re-examined', *HUCA*, 58, 1987, pp. 119-136
 ענבר, 1992 — M. Anbar, *Josue et l'Alliance de Sichem (Josue 24, 1-28)*, Frankfurt 1992
 פון-וודן, 1965-1981 — W. von Soden, *Akkadisches Handwörterbuch*, Wiesbaden 1965-1981
 פון-ראד, 1938 — J. von Rad, *Das formgeschichtliche Problem des Hexateuch*, Stuttgart 1938 — *Gesammelte Studien I*, Munich 1958, pp. 9-86; Engl. transl.: 'The Form Critical Problem of the Hexateuch', in *idem, The Problem of the Hexateuch and Other Essays*, New York 1966, pp. 1-78
 פריץ, 1994 — V. Fritz, *Das Buch Josua*, HAT I, 7, Tübingen 1994
 שמיט, 1964 — G. Schmitt, *Der Landtag von Sichem*, Stuttgart 1964